

Boekhorst bij Lochem, 20 Januari 1872.

Gaarne aan het verzoek voldoende om u mijne gedachten mede te deelen over de vestiging eener Landbouwschool, in verband met de Hoogere Burgerschool te Wageningen, wil ik eerst het plan opgeven, volgens hetwelk, mijns inziens, zulk eene vereenigde school tot stand te brengen zoude zijn en dan het een en ander tot toelichting daarbij voegen.

De leerlingen der landbouwschool behoeven vier jaren om den geheelen cursus te volgen, maar ontvangen, in de beide eerste jaren geheel en al, en in het derde jaar grootendeels, dezelfde lessen als de leerlingen van de hoogere burgerschool. Het is daarom in 't minste niet noodig, dat de beide eerste jaren te Wageningen worden doorgebracht; want hetzelfde onderricht kunnen de jongelieden op alle andere hoogere burgerscholen, vooral op die met driejarigen cursus, verkrijgen.

Zonder in het minste mijne verdeeling van vakken en lesuren voor onverbeterlijk te houden, heb ik hieronder getracht, om hetgene er aan de landbouw-leerlingen onderwezen moet worden, in verband te brengen met het programma voor 1871 en 1872 van de hoogere burgerschool te Wageningen. Het spreekt van zelf, dat alle onderwijs aan de 3de en 4de klasse der landbouwschool, in toepassing op den landbouw gegeven moet worden.

*Aan Burgemeester en Welhouders
van Wageningen.*

De leera- ren ge- ven uren les.	Uren les 's weeks gegeven aan de leerlingen der:							
	Hoogere Burger- en Landbouw- school. samen.		H. B. sch. Samen		Landb. school.		H. B. sch. Landb. School	
	1 kl	2 kl	3 kl.	3 kl	4 kl	samen.	samen	
Wiskunde	22	7	6	6	3		19	16
Toegepaste wiskunde	3	»	»	»	»	»	»	»
Werktuigkunde	1	»	»	»	»	»	»	»
Natuurkunde	5	»	2	»	3	»	5	5
Natuurk. en weêrkennis	2	»	»	»	»	»	»	»
Scheikunde	8	»	1	»	2	5	3	8
Scheikundige oefeningen	3	»	»	»	1	(3)	»	3
Kruid- en dierkunde	11	2	2	»	1	6	5	11
Aard- en delfstofkunde	3	»	»	»	1	2	»	3
Boekhouden	3	»	»	»	2	1	2	3
Staatshuishoudkunde	3	»	»	»	2	1	2	3
Landbouwkunde	10	»	»	»	3	7	»	10
Wekelijksche uitstapjes	?	»	»	»	»	?	»	?
Aardrijkskunde	7	3	2	2	»	»	7	5
Geschiedenis	8	3	3	»	2	»	8	8
Nederlandsch	9	3	3	3	»	»	9	9
Fransch	12	4	4	3	3	1	11	12
Engelsch	9	2	2	3	2	2	7	9
Hoogduitsch	9	3	3	3	1	1	8	9
Schoonschrijven	1	1	»	»	»	»	1	1
Handteekenen	9	4	2	(2)	»	»	8	9
Dierenteekenen	»	»	»	»	»	(1)	»	»
Lijnteekenen	»	»	2	»	2	»	4	»
Werktuigenteekenen	6	»	»	1	»	2	»	6
Gymnastiek en exerceeren	?	(2)	(2)	»	»	»	?	?
Gewone schooluren (Buiten de schooluren)	144	32 (2)	32 (2)	33 (4)	34 (4)	32 (4)		

Terwijl alzoo voor de landbouw-leerlingen een aantal lessen dezelfde zijn als die aan de hogere burgerschool gegeven worden, zal men met twee leeraars voor de eigenlijke landbouvvakken kunnen volstaan, eenen voor den landbouw zelven, en eenen tweeden voor de natuurlijke historie. Deze laatste behoort dan, van den leeraar in de scheikunde, een aantal uren aan de hogere burgerschool over te nemen, omdat deze vele lessen aan de landbouwschool moet geven. De juiste toewijzing der te geven lessen door elken leeraar, dient evenwel aan de vergadering van leeraren overgelaten te worden, bij het jaarlijksch vaststellen van het programma.

De persoon die les geeft, heeft te grooten invloed op de deugdelijkheid van het onderwijs, dan dat het niet geraden zoude zijn om hem, zooveel mogelijk, zelf de vakken te laten kiezen, waarin hij zich het sterkst gevoelt.

Deze lesuren zou men omtrent op de volgende wijze, onder de leeraren der hoogere burgerschool en de beide, die meer bepaald met het landbouw-onderwijs belast zullen zijn, kunnen verdeelen; terwijl hier tevens de bezoldigingen opgegeven zijn, die ik mij voorstel dat, voor rekening van de landbouwschool, aan de leeraren toegewezen zouden dienen te worden.

Leeraraar voor wiskunde	18 uur les.	Bezoldiging.
" " wis- en werktuigk. en lijntekenen	14	"
" " schei- en natuurkunde	16	"
" " natuurlijke historie en weêrkennis	16	" f 1600.
" " staathuishoudkunde en boekhouden	6	"
" " den landbouw	10	" 2000.
" " aardrijksk. & geschiedenis (Directeur)	15	"
" " Nederlandsch en Hoogduitsch	18	"
" " Fransch, Engelsch en schoonschrijven	22	"
" " handteekenen	9	"
" " gymnastiek	?	"
Toelagen aan de leeraren der Hoogere Burgerschool		700.
Beoogdigheden voor 't landbouw-onderwijs		700.
Samen 144 uur les		f 5000.

Eene nadere, betere verdeeling, waarbij sommige leerars meer belast, andere wat ontheven worden kan men aan de leerars zelve toevertrouwen. Wanneer men overigens weet, hoe vaak er lessen van zieken of afwezigen waargenomen moeten worden, en hoeveel tijd, buiten de schooluren, de leeraren in de natuurkundige vakken behoeven, om hunne lessen voor te bereiden, dan zal men erkennen dat hier volstrekt niet meer dan een voldoende aantal leerars aangenomen is.

Ten aanzien van de bezoldigingen is getracht, om die voor elken leeraar behoorlijk te doen zijn, zonder angstvallig te becijferen hoe hoog elk uur les beloond mocht worden; en er is geen verschil gemaakt tusschen de lessen, aan welke der beide inrichtingen die ook te geven zijn.

Ter bestrijding dezer uitgaaf stel ik mij voor, dat de gemeente rekenen mag op: 4000 gulden toelage jaarlijks van het Rijk, dezelve som die thans aan de landbouwschool te Warffum wordt gegeven; en op 1000 gl. jaarlijks van de Provincie. Groningen geeft 700 gl. aan Warffum, maar gaf, tijdens deze som werd toegewezen, buitendien 6000 gl. aan de Landhuishoudkundige school te Groningen; terwijl Friesland, in der tijd, 3000 gl. jaarlijks beloofd heeft voor de niet tot stand gebrachte school te Franeker.

Van de Provincie zou de gemeente, buitendien 1200 gl. in eens moeten verzoeken voor de behoorlijke inrichting der scheikundige werkplaats, die veel vollediger ingericht behoort te zijn dan, de tegenwoordige van de hoogere burgerschool.

Aan de Gemeente zelve verblijft dan de verruiming over van het tegenwoordige schoolgebouw, hetwelk door uwen architect thans begroot wordt.

Dat de Gemeente op eene krachtige ondersteuning door de Provincie rekenen kan, volgt uit den aard der zaak; want het belang van den provincialen landbouw staat hier op den voorgrond. Voor de Gemeente is het zonder twiifel onmiddellijk voordeelig om de te voorziene bloeiende inrichting in haar midden te mogen hebben, maar of zij rechtstreeks en spoedig door de te heffen schoolgelden, de meerdere kosten, die zij zich getroost, vergoed zal zien, is moeilijk te voorspellen.

Bij landbouw-onderwijs, even min als bij alle andere onderwijs, is het te verwachten, dat de kosten, anders dan voor een zeer klein gedeelte, door de opbrengsten, de schoolgelden namelijk, bestreden zullen worden. Daarom zou ik aanraden om daarnaar niet te trachten, maar om het schoolgeld zeer laag te stellen, het liefst volkomen gelijk aan dat van de hoogere burgerschool, dat is 40 gl. voor het volledig onderwijs, en 15 tot 25 gl. voor enkele lessen. Geen krachtiger aansporing tot het bezoeken der school is er te vinden, dan dat 't onderwijs niet alleen 't beste, maar ook 't goedkoopste is, wat verkregen kan worden.

Ook een Rijks-subsidie mag men met vertrouwen te gemoet zien, nu het wetsartikel, waarbij aan de Regeering de bevoegdheid verleend is „om aan bijzondere landbouwscholen subsidie te kunnen verleenen,” bij de school te Warffum in toepassing is gebracht, en er, voor eenigen tijd, ook aan Franeker Rijks-subsidie werd toegezegd. Terwijl door de opheffing der Landhuis-houdkundige school „te Haren bij Groningen niet meer „in de behoefte voorzien wordt” van het landbouwonderwijs, dat de we op het middelbaar onderwijs aan eene Rijkslandbouwschool gegeven wil zien, is de Regeering verplicht om tot de oprichting van die school te besluiten; maar dit ontnemt niets aan de noodzakelijkheid van het aanwezig der scholen van den tweeden rang, gelijk er een in die van Wageningen beoogd wordt. De aandrang tot vestiging van zulke provinciale scholen, wanneer men die zoo noemen wil, wordt dan ook, tot zelfs in de Tweede Kamer der Staten-Generaal toe, algemeen opgemerkt.

Wie zullen nu de school te Wageningen bezoeken; voor welke jongelieden is die meer bepaaldelijk bestemd? In de eerste en voornaamste plaats, voor de zonen van landbouwers die, zonder hoogere studie van den landbouw te maken, nog jong op zeventien of achttienjarigen leeftijd, reeds tot de praktijk wenschen over te gaan, voor zulke jongelieden als er thans in menigte op

kostscholen, meestal zoogenoemde fransche scholen, gezonden worden, om aldaar eenige oppervlakkige kennis op te doen, ten allerminste echter van die zaken aan welke behartiging zij hun leven wenschen te wijden. Hoevelen zelfs van dezen worden er thans niet, op in steden gevestigde scholen, te midden van stadsjongens levende, voor de hoerderij bedorven? Verder zullen een aantal jongelieden, die thans „op den boer“, zooals 't heet, gezonden worden, verkiezen om degelijk onderwijs te genieten boven het opdoen van slechts eenige praktische kennis bij de boeren. Voor den grooten troep echter die ouders en verzorgers thans „op den boer“ laten gaan, omdat zij, geene vatbaarheid voor wetenschappelijke ontwikkeling bezittende, naar men meent, voor geen ander bedrijf dan dat van landbouwer deugen, behoef niet gezorgd te worden; hoe minder van dezulken tot den landbouw overgaan des te beter zal deze er bij varen, des te minder vermogen zal er verspild worden in het terugzetten hunner ontwikkeling, dat men toch gewoonlijk van aldus opgebrachte jongelieden te verwachten heeft. Degenen, wijders, die met vrucht de Rijkslandbouwschool, wier oprichting door de wet op het middelbaar onderwijs bevolen is, willen bezoeken, of wier doel de Veeartsenijschool is, zullen voortaan, van zelf verplicht zijn, om zich daarvoor te vormen op eene inrichting als hier beoogd wordt.

Men mag gerust vertrouwen dat, met der tijd, minstens een twintigtal dergelijke jongelieden de landbouwschool zal bezoeken. Bij den aanvang echter, is er nog te veel vooroordeel tegen wetenschappelijken landbouw te overwinnen, om meer bezoek dan van eenige enkelen te mogen verwachten, en hier zal men wel niet, even als thans te Warffum, reeds in het eerste jaar een twaalfstal landbouweerlingen zie komen. Buitendien zal men bij den aanvang tegen een onvermijdelijk euvel te strijden hebben. Er zullen zich namelijk in het begin leerlingen voordoen, die terstond, geheel onvoorbereid, de lessen van het derde en zelfs van het vierde studiejaar geheel of gedeeltelijk willen volgen, en met welke alzoó zeer weinig eer te behalen zal zijn. Geweigerd kunnen deze niet worden, vooral wanneer zij zich bepalen tot het hooren van enkele lessen; en er is geen ander middel op, dan dat de leeraars zich bevljttigen om hun zoo veel mogelijk kennis bij te brengen, zonder dat de degelijkheid van het onderwijs, voor de andere meer ontwikkelde leerlingen, er onder lijdt. In alle geval zal deze toestand slechts tijdelijk zijn; want onze landbouwers zijn genoeg met gezond verstand bedeed, om al spoedig in te zien, dat voorbereiding onmisbaar is om met vrucht de eigenlijke landbouwlessen bij te kunnen wonen.

Tot dat die overtuiging gevestigd zal zijn, kan men echter niet wachten met de opening der school. Zoo als overal elders, is 't hier ook, eerst de school, dan de leerlingen, en daarenboven bij den aanvang grootendeels slecht voorbereide leerlingen, die al zeer dikwijls niet zullen slagen. Een openen van de school, hoe eerder hoe liever, is daarom ten sterkste aan te bevelen. Aan de nergens te miskennen begeerte naar onderwijs, moet althans de gelegenheid opengesteld zijn om voldaan te worden. Pogingen om, door toelatingsexamens, de landbouwleerlingen te nopen tot betere voorbereiding, zijn op deze school, mijns inziens, geheel misplaatst; evenzeer als eindexamens. Alleen kan directeur en landbouwleeraar, na een tentamen, de jongelieden af- dan wel aanraden om, in de derde of vierde klasse, de lessen te komen bijwonen; maar aan hen zelve dient overgelaten te worden, of zij zich al dan niet naar dien raad willen gedragen. Niets belet evenwel, dat den leerling, bij het verlaten der school een getuigschrift door den directeur en den leeraar in den landbouw word' uitgerekte. De landbouwleerlingen echter der eerste, tweede en derde klasse zullen zich, in alle geval, moeten onderwerpen aan het reglement der hoogere burgerschool.

Dat er bij het voorgestelde plan in het geheel geen voornemen bestaat om zoogenoemd praktisch onderwijs te geven, blijkt terstond. Zij die weten wat ons de ervaring bij het landbouwonderwijs geleerd heeft, zijn overtuigd, dat dit praktische onderwijs op tijdverbeuzeling neerkomt, en evenmin doeltreffend is, als wanneer men den aanstaanden waterstaatsingenieur eerst als polderjongen zoude willen in dienst stellen. De wekelijksche uitstapjes der leerlingen, in gezelschap van den leeraar, kunnen volstaan om toepassing van wetenschap op praktijk te leeren inzien; terwijl, in alle geval, landbouw-onderwijs, dat niet geheel en al op de praktijk gegrondvest is, niet den naam van deugdelijk onderwijs voeren kan.

Toegevende aan die onberedeneerde zucht naar zoogenoemd praktisch onderwijs, heb ik vroeger gemeend dat een kosthuis voor de landbouwleerlingen op eene boerderij, haast niet te vermijden zoude zijn; en ik heb zelfs in dien geest, de regeling van scholen van den tweeden rang, aanbevolen. Dat de groote bezwaren, die de inrichting van zulke kosthuizen zouden vorderen in de verte de voordeelen niet waard zijn, meen ik thans met volle overtuiging te kunnen volhouden.

Verlangen echter de ouders en verzorgers dringend daar naar; zijn zij bevreesd dat Wageningen te stads is om het volbloedslandbouwkarakter bij de jongelieden te bewaren, dan zullen er

zich al zeer spoedig, in den omtrek van Wageningen kosthuizen ten platten lande voordoen, waar de tijd, die niet aan de school gewijd is, te midden eener boerderij en van het landbouwersleven kan worden doorgebracht.

Wanneer een der leeraars de geschiktheid bezit om eenen economischen proeftuin te beheeren en om daarvan gebruik te maken, is dit krachtige middel tot het verkrijgen van kennis aan planten en plantengroei, in 't geheel niet te verwerpen; maar volkomen onontbeerlijk oordeel ik dien niet, vooral niet in het begin, bij weinig leerlingèn en druk werk voor de leeraars, om hunne lessen aan de hooge eischen van den tegenwoordigen tijd te doen beantwoorden. Heeft de school zich eens tot de wetenschappelijke vraagbaak van den Gelderschen landbouw verheven, zoo verandert de zaak; maar dan zal de ernstig gevoelde behoefte ook wel middel tot voldoening vinden. Dit zelfde kan gezegd worden ten aanzien der bewaarplaats van de landbouwwerktuigen, die langzamerhand verkregen moeten worden. Niets toch is beter om een werktuig te leeren kennen, dan het onderzoek van het werktuig zelve, en daarom moet men zich bevljtigen om allengs weinige, maar uitstekende werktuigen te verkrijgen, die geschikt zijn om in werking vertoond te kunnen worden.

Over de geschiktheid van Wageningen tot de vestiging der Geldersche landbouwschool zullen de meeningen niet ver uiteen loopen.

De stad is niet zoo groot, dat de landlieden voor eene te sterke ontwikkeling van stadsbegeerten en steedsche neigingen, bij hunne zonen behoeven beducht te zijn; terwijl zeer velen zelfs de jongelieden van het 's zondags te huis komen" kunnen doen genieten.

Daarbij is er gelegenheid in overvloed om, bij kleine uitstapjes, landbouw op allerhande wijze gedreven in oogenschouw te nemen. Ten westen der stad en het Lexkesveer overgaande, bevindt men zich immers te midden van kleiboerderijen; terwijl de zandboeren hun bedrijf, ten noorden en oosten, tot in de onmiddelijke nabijheid der stad nitoefenen, en zelfs nog de voorvaderlijke schapenhouderij op woeste heidevelden, als een voorbeeld van de wijze hoe niet met het meeste voordeel van den grond gebruik wordt gemaakt, bij eene wandeling in oogenschouw is te nemen. Evenzoo is het hier gesteld wanneer men zoowel goed als slecht gedreven houtteelt wil aanwijzen. Daarenboven is voorzeker het verblijf, te midden eener met zeer groote inspanning van kapitaal en arbeid volgehouden kleine teelt, als die van den tabak, met alle aankleven van dien, als ten hoogste leerzaam te beschouwen. Eindelijk geeft de nabijheid van den spoorweg, met het voor half

geld reizen van gezelschappen leerlingen met hunne leeraars, gelegenheid in overvloed om, nu en dan, all-rhande toestanden van den landbouw, op de plaats zelve, te gaan bestudeeren.

Het plan, dat ik voor de landbouwschool heb getracht te ontwerpen, moet, wel uitgevoerd, daarhenen leiden, dat hogere burgerschool en landbouwschool, wel verre van elkander te hinderen, over en weder, elkanders welvaren bevorderen. Verbetering van onderwijs door vermeerdering van personeel moet op beide scholen evenzeer den gunstigsten invloed uitoefenen. Alle leeraars hebben persoonlijk belang bij het welslagen der geheele inrichting en nijver kan er alzoo niet ontstaan. Zonder nadeel toe te brengen aan de hogere burgerschool, zal de landbouwschool van zelve als een vierde studiejaar hare plaats innemen.

Mocht eenmaal de landbouwschool tot grooten bloei geraken, als de geheel op denzelfden voet ingerichte landbouwschool te Cleef, bij voorbeeld, die reeds in het tweede jaar van haar bestaan een vijftigtal leerlingen telde, dan is dit in de eerste plaats aan de deugdelijkheid van het gegeven onderwijs toe te schrijven, en alzoo eene verhooging der bezoldigingen, wegens de landbouwschool verleend, niet meer dan billijk. Daarbij moet echter ten strengste in het oog gehouden worden, dat alle leeraren zonder onderscheid gelijkelijk in zulk eene verhooging deelen.

Noodzakelijk is het zonder twijfel dat aan het hoofd van beide inrichtingen een en denzelfden directeur staat, en daarvoor kan alleen de Directeur der hogere burgerschool in aanmerking komen. Aan diens beleid en tact moet 't overgelaten worden, om zijne verhouding met den Leeraar in den landbouw, die natuurlijk met de meer bijzondere regeling van het landbouw-onderwijs belast moet zijn, zoodanig te doen blijven, dat er voortdurend gemeenschappelijk en eendrachtig naar het hoofdoel word' gestreefd, het geven namelijk van degelijk en wetenschappelijk onderwijs aan onze jeugdige landbouwers.

De Inspecteur van het middelbaar onderwijs,

W. C. H. STARING.